

Ett barn mindre som miljøtiltak

Erik Nakkerud

Klimapsykolog Per Espen Stoknes inspirerer til konkret handling. Men han overser det mest effektive tiltaket, nemlig å få ett barn mindre.

UNDER ÅRETS VALGKAMP hadde Miljøpartiet De Grønne (MDG) et stunt der man kunne legge seg ned på en divan og få en miljøpsykologisk samtale med økonom og klimapsykolog Per Espen Stoknes. Hans bok *Det vi tenker på når vi prøver å ikke tenke på global oppvarming* kom ut på norsk tidligere i år, og er definitivt mer opptatt av klimakommunikasjon og endring av miljøatferd enn klassisk psykoterapi.

Stoknes viser hvordan sosialpsykologiske, kognitive, evolusjonspsykologiske og utviklingspsykologiske perspektiver kan forklare vår tenkning og (manglende) handling knyttet til klima- og miljøutfordringer. Han koker dette ned til fem stikkord som han mener betegner tradisjonell klimakommunikasjon: 1) Distanse: Klimasaken er fremdeles fjern for mange av oss. 2) Dommedag: Fryktbudskap gjør at vi unngår klima- og miljøtemaer. 3) Dissonans: Mangelen på handlingsmuligheter gjør at klimaholdninger svekkes – fordi det er lettere å endre holdning enn handling. 4) Benektelse: Neddysing og unngåelse av klimautfordringene beskytter oss mot frykt og skyld. 5) Identitet: Klimasaken har en kobling til spesifikke politiske og sosiokulturelle miljøer, noe som kan skape klimamotstand hos personer som ikke identifiserer seg med disse.

Videre argumenter Stoknes for at disse fem problemene bør erstattes av fem hovedstrategier for klimakommunikasjon: 1) Bruk kraften i sosiale nettverk, 2) bruk språklige innramminger som støtter budskapet med positive følelser, 3) gjør det enkelt og praktisk å handle klimavennlig, 4) bruk kraften i visjonære fortellinger til å skape mening og fellesskap og 5) bruk flere sosiale indikatorer som kan signalisere hvordan samfunnet klarer å respondere på klimakrisen.

Kort sagt argumenterer Stoknes overbevisende for hvordan klimakommunikasjon og klimastrategier må gå fra problemfokustert til løsningsorientert, fra skam til stolthet og fra strevsomt til praktisk.

Per Espen Stoknes, *Det vi tenker på når vi prøver å ikke tenke på global oppvarming*, Tiden forlag, 2017. 350 sider

Spredningseffekter

I forskningen på miljøtiltak er såkalte spredningseffekter («spillover effects») et viktig begrep. Stoknes bruker det ikke eksplisitt, men han viser blant annet til litteratur om spredningseffekter. La oss ta et eksempel: Hvis jeg selger bilen og kjøper en elsykkel, hva gjør det med min tilbøyelighet til å igangsette andre miljøtiltak? Er jeg fornøyd med min egen miljøinnsats og tenker at det var tilstrekkelig («moral licensing»), eller fører det ene miljøtiltaket til at jeg igangsetter flere miljøtiltak, lik en snøball som begynner å rulle?

Spredningseffekter gjelder ikke bare privatforbruket, det kan også handle om indirekte miljøtiltak, for eksempel hva man stemmer ved et stortingsvalg. Stoknes legger ikke skjul på at miljøtiltak som resirkulering i seg selv ikke vil redde verden, men peker på at det å gjøre slike tiltak kan føre til endrede holdninger som igjen kan føre til at vi stemmer på politiske partier med offensiv klima- og miljøpolitikk. Videre brukes begrepet om spredningseffekter mest på individuelt plan, mens Stoknes er minst like opptatt av hvordan sosiale signaler og atferd sprer seg mellom individer.

Et eksempel på dette er noe som kalles naboeffekten, der man blant annet har sett at innstallering av solcellepanel kan være «smittsomt» i nabolag.

Stoknes legger ikke skjul på at miljøtiltak som resirkulering i seg selv ikke vil redde verden

På tross av Stoknes' inspirerende argumentasjon for at det grønne skiftet kan begynne med mindre krevende miljøtiltak, er imidlertid litteraturen knyttet til spredningseffekter langt ifra entydig. Truelove og kollegaer (2014) har oppsummert studiene på feltet, og konkluderer med tre tommelfingerregler for hvordan miljøtiltaksintervensjoner kan sikre positive spredningseffekter: Spill på miljøidentitet framfor frykt og skyld, øk indre framfor ytre motivasjon og prioriter krevende foran enkle tiltak. Det siste punktet har bakgrunn i studier som viser at krevende tiltak har større sannsynlighet for å følges av flere miljøtiltak, mens enkle tiltak har mindre sannsynlighet for det samme. Thøgersen og Crompton (2009) spekulerer på om det kanskje må være et element av offer inne i bildet for at miljøatferd skal styrke miljøidentitet og føre til ytterligere miljøatferd.

Konklusjonen om at krevende tiltak bør komme før enkle, sår altså tvil om hvorvidt igangsetting av enkle miljøtiltak vil gi endring i holdninger og politiske preferanser. En amerikansk studie har faktisk vist at flaskepaning gjør at de med liberal politisk orientering *reduserer* sin støtte til grønne fond. Nevnte Thøgersen og Crompton argumenterer for at miljøforkjempere som vektlegger enkle miljøtiltak, løper en dobbel risiko: For det første fremmer de en tilnærming som i seg selv sannsynligvis ikke monner, og for det andre gir de legitimitet til politikere som kan føle de har gjort sitt bare ved å oppfordre befolkningen til enkle atferdsendringer.

Disse innvendingene mot Stoknes' argumentasjon gjør at en tilnærming basert på spredningseffekter plutselig framstår som mer utfordrende. Man støter fort på en variant av det som i anvendt etikk kalles utilitarismens problem: Hvis en handling skal vurderes ut ifra alle dens konsekvenser, hvor trekker man da grensen? Og for miljøtiltak: Når man skal måle summen av spredningseffektene, hvor trekker man da grensen? Til Stoknes' forsvar skal det sies at han ikke tar til orde for å overskue alle konsekvenser av alle miljøtiltak, han argumenterer heller for at miljøhandling vil følges av holdningsendring og deretter støtte til miljøpolitikk. Men også dette er det som sagt knyttet usikkerhet til.

Ett barn mindre

På grunnlag av punktene ovenfor er det fristende å spørre seg om ikke psykologien kan ha helt andre tilnærminger til klima- og miljøspørsmålene. Det siste året har det gått en debatt om nettopp dette i tidsskriftet *American Psychologist*. Forskerne bak en artikkel om psykologiens mulige bidrag til miljøforskningen fikk nemlig kritikk for ikke å berøre spørsmål knyttet til reproduksjon og overbefolkning. Det endte med at disse forskerne sa seg enige i kritikken: «The environmental crises that confront society require everyone to consider the environmental implications of reproductive options and decisions, as well as of their research agendas. Population must be part of the discussion for psychologists and policymakers alike.»

På NRKs Dagsnytt 18 1. september 2017 ble Stoknes faktisk konfrontert med befolkningsspørsmålet. Han svarte da at omfordeling av ressurser og endring av forbruk er viktigere enn å se på befolkningsveksten. Men omfordeling til tross, det er vanskelig å se bort ifra forskningen til

for eksempel Wynes og Nicholas (2017). De tok utgangspunkt i de samlede utslippsdata fra 39 kilder i såkalte utviklede land, og fant at det å få ett barn mindre var tiltaket med suverent størst utslippseffekt.

Wynes og Nicholas gikk også gjennom myndighetenes miljøråd i EU, USA, Canada og Australia, og svært sjelden var reproduksjon eller andre krevende miljøtiltak nevnt. I tråd med dette sa miljøhistoriker Bredo Berntsen i NRK-programmet Verdibørsen 2. september 2017 at det å snakke om befolkningsvekst som et problem er fullstendig tabu i miljøbevegelsen. Er ikke dette en invitasjon til psykologien, et fag som bør ha forutsetninger for å snakke om de vanskelige tingene, de tingene ingen andre vil snakke om? Hva betyr det for oss mennesker å anse færre barn som et miljøtiltak?

Klimapsykolog på Stortinget

I inneværende stortingsperiode er Stoknes vararepresentant for MDG. Når førstekandidaten skal ut i permisjon, betyr det at vi vil få se klimapsykologen på Stortinget. På denne måten blir Stoknes et personifisert eksempel på de samfunnsendringene han tar til orde for i boka: Miljøvennlig atferd vil skape miljøvennlige holdninger, som igjen vil gi økt støtte til grønn politikk. Det er i den siste fasen – den politiske – at grunnlaget for substansielle endringer ligger, slik jeg leser Stoknes. Tiden vil vise om det politiske handlingsrommet er der, eller om vi først trenger enda mer endring på grasrotnivå. Og hvor miljøpsykologien går – det er også et åpent spørsmål. ×

Referanser

- Clayton, S., Carrico, A., Steg, L. Swim, J.K., Bonnes, M., & Devine-Wright, P. (2017). Psychologists and the problem of population growth: Reply to Bridgeman (2017). *American Psychologist*, 72(4), 388-389.
- Graziano, M., & Gillingham, K. (2015). Spatial patterns of solar photovoltaic system adoption: The influence of neighbors and the built environment. *Journal of Economic Geography*, 15, 815-839.
- Thøgersen, J., & Crompton, T. (2009). Simple and painless? The limitation of spillover in environmental campaigning. *Journal of Consumer Policy*, 32, 141-163.
- Truelove, H.B., Carrico, A.R., Weber, E.U., Raimi, K.T., & Vandenbergh, M.P. (2014). Positive and negative spillover of pro-environmental behavior: An integrative review and theoretical framework. *Global Environmental Change*, 29, 127-138.
- Truelove, H.B., Yeung, K.L., Carrico, A.R., Gillis, A.J., & Raimi, K.T. (2016). From plastic bottle recycling to policy support: An experimental test of pro-environmental spillover. *Journal of Environmental Psychology*. Manuskript akseptert. doi:10.1016/j.jenvp.2016.03.004
- Wynes, S., & Nicholas, K.A. (2017). The climate mitigation gap: Education and government recommendations miss the most effective individual actions. *Environmental Research Letters*, 12(7), 074024.